

УДК 631.1:339.33(477)

І. О. Сєвідова,
к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства,
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, м. Харків

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОПТОВИХ РИНКІВ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ

I. Sievidova,
PhD (Econ.), Docent, Docent of Department of Economics of V. Dokuchajev Kharkiv National Agrarian University

FACTORS AFFECTING THE FUNCTIONING OF WHOLESALE MARKETS FOR VEGETABLE PRODUCTS

У статті досліджено економічні аспекти функціонування оптових ринків. Основною формою регламентації взаємовідносин між партнерами по виробництву і збуту овочевої продукції є контракти або договори. Контрактація є найбільш поширеною і ефективною формою інтеграції господарюючих суб'єктів у галузі овочівництва розвинених країн. У статті викладено результати наукових досліджень, присвячених вивченню досвіду розвинених країн світу при формуванні оптових ринків сільськогосподарської продукції, зокрема овочевої, та визначення можливостей його застосування з урахуванням умов національної економіки. Визначено основні умови успішної діяльності оптових ринків.

The article researches the economic aspects of wholesale markets functioning. The main form of regulation of interrelations between partners in vegetable production and marketing are contracts or agreements. Contracting is the most common and effective form of integration of economic subjects in the vegetable industry of developed countries. The article expounds the results of scientific researches dedicated to studying the experience of developed countries during formation of wholesale markets of agricultural products, vegetable products in particular, and determines the possibilities of its application considering the conditions of national economy. The main prerequisites for the successful activity of wholesale markets were determined.

Ключові слова: аграрний ринок, овочівництво, оптові ринки, державне регулювання.
Key words: agrarian market, vegetable growing, wholesale markets, state regulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Сільське господарство України нині зазнає досить значних витрат, відчуває пресинг фіскальної системи, яка стримує розвиток, завдяки нераціональній кредитній політиці, отримує

збитки від порушення паритету цін, інфляції, скорочення заощаджень населення та інших супутніх криз явищ. Необґрунтовані урядові витрати приводили і приводять до значних порушень в економіко-політичній рівновазі. Якщо проаналізувати історію проведення реформ в

Таблиця 1. Експорт-імпорт овочів у світі, млн дол. США, 2010—2015 рр.

Країна	2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт
Китай	1515,5	7477,3	1823,6	8723,0	2406,9	6905,6	2549,4	7871,4	2579,9	8226,3	2621,4	9026,4
Індія	1874,6	962,3	1864,7	1009,0	2281,4	858,0	2305,3	1404,4	2693,6	1128,3	3676,1	1157,5
США	6992,9	3784,5	7781,0	3939,2	7950,3	4044,6	8768,9	4404,6	8954,0	4511,5	9260,4	4368,0
Туреччина	315,4	1108,5	368,3	1070,4	280,3	966,1	325,8	1039,1	465,9	1082,4	456,2	1040,6
Росія	2224,0	63,2	3039,9	246,9	2485,4	340,0	2881,8	248,8	2959,1	246,3	1891,7	402,6
Італія	1801,6	1755,9	1899,8	1695,6	1695,9	1582,6	1905,2	1792,9	1841,0	1718,9	1682,1	1558,0
Україна	129,9	119,2	133,2	132,9	146,7	138,4	185,6	112,7	162,5	129,9	62,8	97,2
В світі	57505,1	56396,3	62402,5	62263,5	61781,0	58302,7	68792,8	66102,1	68733,5	66951,9	66990,4	65899,8

Джерело: розраховано автором за даними Food and Agriculture Organization of the United Nations. — Режим доступу: <http://www.fao.org/>

АПК, то можемо визначити, що здійснення швидкого вирішення проблеми найчастіше супроводжується значними бюджетними дотаціями. Спад виробництва, зниження попиту, зростання безробіття, будь-які соціальні проблеми стають об'єктом масованого виділення коштів, обгрунтованого але найчастіше некерованого фінансового впливу. Спонтанна підтримка певної галузі або підприємства, акумулює значний обсяг ресурсів, викликає відволікання капіталу від ряду інших галузей і підприємств, формує нестабільне конкурентне середовище.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження економічних аспектів функціонування оптових ринків зарубіжних країн та виявлення факторів впливу на формування оптових ринків овочевої продукції України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивчення проблем формування та розвитку сільськогосподарських ринків відображені у наукових працях В.Я. Амбросова, П.І. Гайдучького, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука, О.М. Шпичака та багатьох інших. Окремі проблеми організації та функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції простежуються в працях Б. Губського, Б. Дмитрука, О. Погрібноного та інших вчених. Разом з тим відсутній комплексний підхід до вивчення досвіду розвинених країн при формуванні оптових ринків овочевої продукції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасному світі спостерігається стабільне зростання рівня споживання овочів. Водночас в Україні тенденція зворотна, спостерігається зниження обсягів реалізації населенню продукції овочівництва порівняно з 2010—2013 рр., що, на нашу думку, обумовлено, насамперед, зниженням рівня реальних доходів населення Украї-

ни, і, до того ж, скороченням обсягів імпорту овочів в Україну. Значний вплив також мало зменшення кількості вітчизняних сільськогосподарських підприємств, що виробляють овочеву продукцію. Враховуючи поступове нарощування обсягів виробництва валової продукції, можна відзначити чітку залежність темпів розвитку галузі овочівництва від якісних змін і запровадження інновацій в технологію виробництва, доступності крупних ринків збуту, вдосконалення організації праці і виробництва в цілому.

Зміни світового ринкового середовища спричинили спад ділової активності у аграрній сфері України. Розшарування населення України за рівнем доходів призвело до того, що все більший прошарок населення змушений відмовлятися від споживання свіжих овочів у позасезонний період. Виходом із цієї ситуації є експорт овочів на ринки сусідніх країн. В Україні є можливість бути основним експортером свіжих овочів і овочевої продукції в країни Європейського Союзу (табл. 1).

Виходячи із закордонного та вітчизняного досвіду, можна зробити висновок, що нині найбільш прийнятною формою взаємовідносин між виробниками овочів, з одного боку, підприємствами переробки і торгівлі, з іншого боку, є прямі зв'язки на договірній основі [2].

Проте поки що на шляху до Європи нашим виробникам доведеться здолати ще багато перепон: обмеженість доступу до крупних оптових ринків сільськогосподарської продукції, відсутність на більшості наших підприємств повного циклу післязбиральної доробки овочевої продукції, відсутність інформаційного і логістичного забезпечення і багатьох інших складових виробництва овочевої продукції та маркетингу.

Важливим елементом підвищення ефективності овочівництва для будь-якої країни є організація виробництва і інтенсифікація галузі. Але ефективний розвиток овочевого господарства держави в певній мірі залежить від

стандартів організації виробництва і рівня інтенсифікації галузі.

Основу овочівництва складають господарства, які спеціалізуються на вирощуванні однієї-двох культур і забезпечують виробництво більшої частини овочевої продукції. Існуюче співвідношення великих, середніх підприємств і дрібних господарств дозволяє досить адекватно реагувати на зміну споживчого попиту, не знижуючи рівня виробництва овочевої продукції.

Виробництво овочів ведеться інтенсивними методами на основі використання досягнень науково-технічного прогресу. Перш за все, це стосується впровадження у виробництво високорожайних сортів, придатних до тривалого зберігання, стійких до механічних пошкоджень, а також механізації всіх виробничих процесів. В економічно розвинених країнах механізованим способом прибираються практично всі овочі, призначені для промислової переробки. Звертаючись до досвіду зарубіжних країн також необхідно звернути увагу на систему руху товару овочевої продукції, яка є одним з основних факторів підвищення ефективності галузі. Потрібно між тим зазначити, що аграрна політика держави спрямована на пропорційний і збалансований розвиток суміжних галузей плодоовочевого підкомплексу. При цьому значні інвестиції повинні спрямовуватися як на збільшення розмірів сховищ, так і на поліпшення їх якісного стану.

Так, у США овочі на переробку або в товарну мережу поставляються відповідно до контрактів, які переробні або торгові підприємства укладають з фермерами. Контракти регламентують виробничу діяльність фермера, адже він працює за програмою переробного підприємства, торгової фірми. У контрактах передбачаються всі основні умови виробництва овочів: площі посіву, обсяги, сорти, якість, строки поставки, ціни тощо. З іншого боку, підприємство (фірма) зобов'язується надавати фермеру на період дії контракту певні види послуг: поставка насіння, добрив, пестицидів, виділення кредиту і т.п. Контракти гарантують виробнику збут вирощених овочів, а переробному або торговому підприємству — отримання овочів в потрібних кількостях, відповідної якості і у встановлені терміни. Широко практикують систему контрактації в Бельгії, Нідерландах, Франції, Великобританії, Ірландії [1].

Система державного регулювання в овочівництві Японії, що представляє собою сукупність науково обґрунтованих організаційних, економічних, технологічних та інших фак-

торів, дозволила в короткі терміни наситити і стабілізувати овочевий ринок, забезпечити соціальний захист виробників і споживачів овочів, усунути різкі коливання цін, а головне — створити умови для швидкого освоєння в овочівництві досягнень науково — технічного прогресу.

Окремі дослідники справедливо відзначають, що в розвинених країнах помітна тенденція проникнення переробних промислових підприємств в сферу роздрібної торгівлі, так звана тенденція наближення до споживача. Цей процес відбувається в формі поглинання промисловими компаніями роздрібних підприємств, укладання пільгових довгострокових контрактів з роздрібними торговцями, розширення частки торгово-збутових функцій, здійснюваних фірмами.

У країнах ЄС в останні роки найбільший розвиток отримує реалізація овочів, фруктів, ягід і грибів через спеціалізовані збутові кооперативні аукціони. Аукціони створюються в районах з розвиненим виробництвом плодоовочевої продукції і організують свою діяльність на основі контрактів з фермерськими організаціями. Подібна форма оптового ринку плодоовочевих товарів набула найбільшого поширення в таких країнах, як Бельгія, Нідерланди, Люксембург. За своїм структурним складом аукціони поділяються на два види: спеціалізовані та змішані. Спеціалізовані аукціони реалізують овочі. В інших аукціонах фрукти, овочі, ягоди. Переваги і недоліки різних форм аукціонної реалізації обумовлені особливостями, що їх диктують технологічними характеристиками продукції, її призначенням і іншими факторами.

Поряд з цим великі торгові фірми створюють власні виробничі підприємства або розподіляють замовлення безпосередньо серед незалежних компаній. Наприклад, для зниження фізичних втрат, збереження поживності свіжих овочів і фруктів торгові фірми стимулювали створення індустрії з їх сортування, охолодження і пакування в районах безпосереднього виробництва, а особливо швидкопливних — у процесі збирання врожаю. При цьому суворо координується час збирання, посіву, транспортування, особливо при дозріванні продукції після збирання врожаю [1].

Ще одна поширена форма торгівлі — оптові ринки плодоовочевої продукції. При такій організаційній формі торгівлі постачальниками є фермерські кооперативи, а покупцями дрібні оптові фірми, що забезпечують мережу роздрібної торгівлі. Продукція на цих ринках

розподіляється між підприємствами торгівлі, громадського харчування та ін.

Система руху товарів свіжих овочів і плодів, що діє в Німеччині, складна і характеризується багатоступеневістю. Це пояснюється поступовим ринковим розвитком країни, в якій, з одного боку, нові канали реалізації знаходили своє місце, виникали необхідні сформованим умовам посередники, що створюють здорову конкуренцію на всіх рівнях системи, а з іншого боку, зникали недостатньо ефективні канали.

Сільськогосподарські збутові кооперативи набули широкого поширення як на континентальній частині Західної Європи, так і в Великобританії і, зокрема в Шотландії. На східному узбережжі Шотландії, в зоні м'якого і помірного клімату, був організований оптовий збутовий кооператив "East of Scotland Growers" (E.S.G.). Його засновниками стали 60 фермерів, які мають всі разом 20000 га землі, з яких 2000 га зрошуваної площі відводиться під овочі. Створенню цього кооперативу сприяли сприятливі кліматичні умови, хороша транспортна мережа (автомобільна, залізнична, морський транспорт), прагнення фермерів до об'єднання зусиль з метою пошуку нових ринків збуту за межами країни і ін. Все це разом узятє сприяло тому, що засновники кооперативу вирощують овочеву продукцію цілий рік. Стійке положення фермерів засновників збутового кооперативу E.S.G. як у сфері виробництва, так і на ринку підтверджується зростанням обсягів виробництва.

Основними покупцями є супермаркети Шотландії та Англії, куди овочі відправляються в свіжому і замороженому вигляді в пропорції 50 на 50%. Такий продукт, як спаржева капуста (броколі), поставляється і реалізується в багато країн ЄС. Основні функції кооперативу такі: підписання контрактів з покупцями, прийом і первинний обробіток продукції, заморожування, зберігання і реалізація товарів замовникам. Всім цим займається найманий персонал, а завдання селян складається в вирощуванні овочів і їх оперативної поставки в кооператив. Вся діяльність кооперативу будується на контрактах, які укладаються заздалегідь, але потім гнучко можуть змінюватися або коригуватися з урахуванням попиту і пропозиції.

Торгова оптова націнка становить в середньому близько 6% від суми товарної продукції. Успіхи і перспективи фахівці кооперативу і його власники-фермери бачать в розширенні радіусу збуту. Тому основна частина персоналу кооперативу, а саме служба маркетингу,

зайнята пошуком нових оптових партнерів за межами Шотландії [3].

Повчальний і цікавий досвід ринку свіжих плодоовочевих товарів є у США. Багатому і різноманітному ринку свіжої продукції США сприяють кліматичні та економічні умови країни, завезення величезної частини плодоовочевих товарів в зимовий час з інших країн, добре налагоджена транспортна мережа, висока платоспроможність американського споживача, відносна рівновага попиту і пропозиції на ринку. Всі ці фактори сприяють тому, що майже 250-мільйонне населення країни забезпечується необхідним обсягом і асортиментом плодоовочевої продукції.

При розгляді зарубіжного досвіду, необхідно відзначити, що на ринку плодоовочевої продукції США немає монополізму. В процес руху товару, який швидко псується залучаються різні суб'єкти ринку: фермери-товаровиробники, представники супермаркетів і оптових ринків, дрібні торговці, що забезпечують доставку товарів від великих оптовиків до дрібних торгових точок і магазинів віддалених населених пунктів, в тому числі і додому.

Таким чином, на локальному рівні свіжа продукція може потрапляти до споживача безпосередньо від виробника. Що стосується товару, який надходить з віддалених місць, то він проходить на цьому шляху через два, три і більше посередників. При цьому кожен учасник бізнесу забезпечує оперативне просування товару до кінцевої стадії відтворювального процесу [4].

Овочевий комплекс у сільському господарстві України посідає друге місце у вітчизняній галузі рослинництва після виробництва зернових та зернобобових, адже в 2015 р. його частка склала близько 22 % у структурі продукції рослинництва. Станом на початок 2015 р. в Україні працювало 3344 підприємства, що вирощують картоплю, овочі, причому 3045 з них мали площу до 50 га [5].

Основна частина овочевих підприємств (понад 85 %) — це фермерські господарства та господарства населення, а товариства з обмеженою відповідальністю і сільськогосподарські товариства з обмеженою відповідальністю складають менше 15 %. За формою власності підприємства, що спеціалізуються на вирощуванні овочів, є, переважно, приватними, державні підприємства мають дуже малу частку на ринку (близько 2,5 %).

Формування оптового ринку, з метою створення ефективної системи реалізації овочевої продукції на ньому, неможливі без вдоскона-

лення системи державної підтримки виробників. Важливим елементом системи державного регулювання в регіоні повинна стати підтримка загального рівня прибутковості галузі овочівництва через підтримку ефективних і перспективних підприємств, через цінні дотації і компенсації, спрямовані безпосередньо підприємствам галузі; антимонопольне регулювання щодо постачальників ресурсів. Дотації повинні становити не менше 15—17% від ціни, а компенсації не менше 18—20% до витрат.

ВИСНОВКИ

Задоволення сезонної потреби населення регіону в овочах може здійснюватися за рахунок місцевого виробництва у закритому ґрунті в позасезонний період і у відкритому ґрунті в сезон та через внутрішній оптовий ринок і імпорт. З ростом рівня споживання населенням країни овочів обсяги виробництва місцевих виробників виявляються недостатніми і з'являється дефіцит виробництва на місцевому рівні. Головними факторами, що заважають зростанню рівня виробництва овочевої продукції на місцевому рівні, є брак фінансових ресурсів, відсутність визначеної маркетингової політики і скорочення посівних площ овочів в крупнотоварних підприємствах на тлі їхнього зростання в особистих селянських господарствах. Тож можна відзначити, що збільшення обсягів виробництва, реалізації та, відповідно, споживання овочевої продукції, беручи до уваги поточну ринкову ситуацію та наявний на підприємствах ресурсний потенціал, може бути забезпечено при реалізації з боку держави комплексу підтримуючих заходів щодо підвищення рівня прибутковості галузі і застосування заходів інтенсифікації виробництва.

Критичний аналіз досвіду США, Японії і країн Європейського Союзу дозволяють дійти висновку, що регулювання і стимулювання є важливою закономірністю зростання виробництва і, відповідно, споживання овочевої продукції. Саме завдяки активній діяльності органів державної влади у вирішенні проблем сільського господарства вдалося зробити ривок в його розвитку, прискорити науково-технічний прогрес в галузі, провести структурну модернізацію. Економічне регулювання повинне сприяти підвищенню конкурентного потенціалу галузі шляхом стимулювання добровільного об'єднання виробників овочевої продукції в регіональні асоціації та спілки, розвитку ринкової інфраструктури, забезпечення виробників овочів доступними кредитами. Через що виникає необхідність створення сприятливих умов

для кооперації або вертикальної інтеграції оптово-закупівельної ланки, зокрема, стійко працюючих на овочевому ринку оптово-роздрібних плодоовочевих об'єднань, приватних фірм і крупнотоварних підприємств галузі овочівництва.

Література:

1. Медведева Н.А. Управление и контроль качества свежей плодоовощной продукции в зарубежных странах // Агропром. пр-во: опыт, проблемы и тенденции развития. — Сер. 1. — 1990. — № 5. — С. 43—51.
2. Гусаков В.Г. Концепция формирования эффективной системы внешнеэкономической деятельности АПК в условиях глобализации экономики, расширения международной экономической интеграции / В.Г. Гусаков, Л.Н. Байгот // Агроэкономика. — 2005. — № 1. — С. 5—9.
3. Кибиров А.Я. Формирование и развитие рыночных отношений в плодоовощном подкомплексе.: дис. докт. эк. наук: 08.00.05 / Кибиров А.Я. — Москва, 1997. — 233 с.
4. Демьяненко В.Н. Сельское хозяйство России и США // Мировая экономика и международные отношения. — 2001. — № 8. — С. 47—58.
5. Рослинництво України 2015 / Державна служба статистики України / Відп. за вип. О.М. Прокопенко. — К.: 2016. — 180 с.

References:

1. Medvedeva, N.A. (1990), "Management and quality control of fresh fruit and vegetable products in foreign countries", *Agroprom. pr-vo: opyt, problemy i tendencii razvitija*. Ser. 1, vol. 5, pp. 43—51.
  2. Gusakov, V.G. & Bajgot, L.N. (2005), "The concept of forming an effective system of foreign economic activity of the agroindustrial complex in the context of globalization of economies, expansion of international economic integration", *Agrojekonomika*, vol. 1, pp. 5—9.
  3. Kibirov, A.Ja. (1997), "Development of World Economy", Abstract of Dr sc. oec. dissertation, Economy and management of national economy, All-Russian Research Institute of Economics, Labor and Management in Agriculture, Moscow, Russian Federation.
  4. Dem'janenko, V.N. (2001), "Agriculture of Russia and the USA", *Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija*, vol. 8, pp. 47—58.
  5. State Statistics Service of Ukraine (2016), "Roslynnnytstvo Ukrainy 2015" [Plant Growing of Ukraine 2015], *Derzhkomstat*, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 08.01.2018 р.*